

MARITA ESKES

senior adviseur taal/lezen en didactisch handelen bij Expertis, marita.eskes@expertis.nl

We gunnen het elke leerling: de basisschool geletterd verlaten. Helaas is de praktijk weerbarstig en gebeurt dat nog niet overal. Gemiddeld verlaat een derde van de leerlingen de basisschool met een onvoldoende leesniveau. Ze hebben moeite om teksten vloeiend te lezen én te begrijpen. Is dat erg? Sommigen beweren van niet: hoe erg is dit in een tijd waarin je elke tekst kan laten voorlezen en we toch steeds meer digitaliseren? Het tegendeel is echter waar. Geletterd zijn is allesbepalend voor de toekomst (Willingham, 2017) en als schoolleider kun je hierin het verschil maken (Inspectie van het Onderwijs, 2020; 2021).

DE SCHOOLLEIDER AAN HET ROER!

EEN GELETTERDE TOEKOMST VOOR ALLE LEERLINGEN

Er zijn grote verschillen tussen scholen. In het recent gepresenteerde rapport De Staat van het Onderwijs werd nog eens duidelijk gemaakt dat de kansengelijkheid toeneemt (Inspectie van het Onderwijs, 2021). Ook in 2020 constateerde de Onderwijsinspectie al dat scholen in een vergelijkbare wijk en met een vergelijkbare populatie toch zeer wisselend presteren. Nog te vaak schrijven we onvoldoende leesprestaties toe aan de leerling of de thuisomstandigheden van hem of haar (Denissen, 2017). Onterecht. Natuurlijk zijn er verschillen tussen leerlingen: waar de ene leerling thuis wordt voorgelezen, wekelijks in de bibliotheek komt en door ouders meegenomen wordt naar leerzame plekken zoals een museum of een dierentuin, komen andere leerlingen hier niet of nauwelijks mee in aanraking en krijgen ze vanuit huis een andere taal mee dan het Nederlands. Je kunt die verschillen in afkomst als school continu gebruiken als excuus voor tegenvallende resultaten of je grijpt de kans met beide handen aan om datgene in te zetten waarvan we weten dat het werkt op de werkvloer (Meester & Bosman, 2019). Want er zijn scholen die het wél voor elkaar krijgen om leerlingen goed te leren lezen, ongeacht hun afkomst en beter dan vergelijkbare scholen. We moeten leren van de scholen die dit voor elkaar krijgen. Deze goede scholen hebben vaak één ding gemeen: een goede schoolleider (Inspectie van het Onderwijs, 2020).

EEN SCHOOLBREDE KWALITEITSSTANDAARD

Het zijn de vakvrouwen en -mannen die de leerlingen daadwerkelijk leren lezen. Leerkrachten geven les, verzorgen instructies, geven feedback en helpen leerlingen die extra tijd en oefening nodig hebben. Het wordt niet vaak hardop gezegd, maar er zijn verschillen tussen leerkrachten. De ene vakvrouw of -man is de andere niet. Ervoor zorgen dat een heel schoolteam met elkaar goed leesonderwijs verzorgt, is de

taak van de schoolleider. Lessen moeten voldoen aan een vastgesteld minimum en grote kwaliteitsverschillen per groep moeten worden voorkomen (Eskes, 2020). Dat wil niet zeggen dat een leerkracht zijn autonomie verliest, iedereen neemt een stukje van zichzelf mee de klas in. De ene leerkracht opent de dag met de gitaar en brengt daarmee elke morgen direct vrolijkheid in de klas, de andere leerkracht gebruikt veel humor in de les. En weer een ander weet met de gekste voorleesstemme-

GROTE VERSCHILLEN IN KWALITEIT PER GROEP MOETEN WE VOORKOMEN

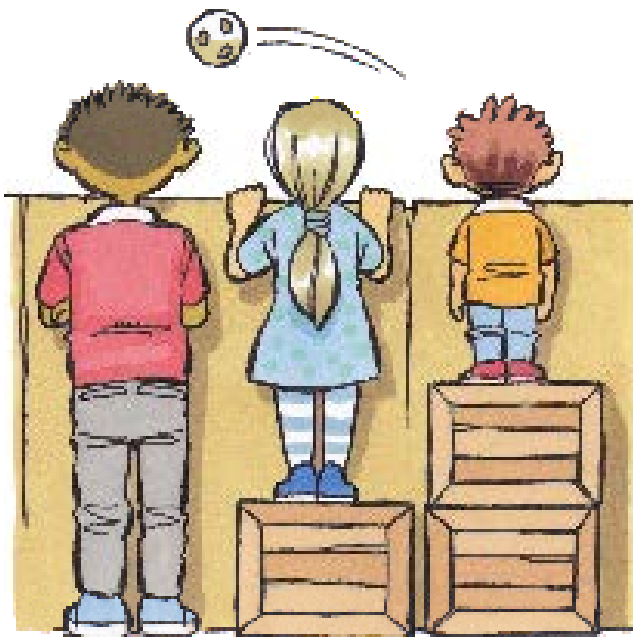
tjes elke dag de kinderen helemaal in te pakken. Sturen op kwaliteit in een schoolteam en afspraken standaardiseren wordt soms verward met het ontnemen van autonomie bij de leerkracht. Dat is onterecht. Je kunt als schoolleider op pedagogisch, didactisch en vakinhoudelijk gebied samen met het team afspraken maken over hoe je te werk gaat. Het is belangrijk dat deze afspraken gebaseerd zijn op effectief gebleken aanpakken. Daaromheen kan elke leerkracht zijn eigen authenticiteit inzetten. Onderwijs verzorgen blijft immers mensenwerk.

DIFFERENTIËREN IN JE TEAM

In het onderwijs kunnen we twee vormen van differentiëren van elkaar onderscheiden: convergente en divergente differentiatie. Bij de eerste vorm gaan we uit van het stellen van dezelfde minimumdoelen voor leerlingen en intensiveren we het aanbod voor leerlingen die extra tijd en oefening nodig hebben om die minimumdoelen te behalen (Denissen, 2017; Schmeier, 2020). Bij divergente differentiatie gaan we meer uit

van eigen leerlijnen voor de leerling, passend bij waar de leerling staat. Daarmee worden verschillen tussen leerlingen groter: de sterke leerlingen worden steeds sterker, de risicoleerlingen lopen steeds verder achter.

In de klas is het aan te raden om convergente differentiatie als basis te nemen voor het omgaan met verschillen. Zo werk je aan eerlijke kansen, wat niet wil zeggen dat je leerlingen die extra uitdaging kunnen gebruiken moet tegenhouden. Maar het idee is wel: er álles aan doen om leerlingen goed te leren lezen, ook als dat betekent dat sommige leerlingen meer nodig hebben van de leerkracht.

Figuur 1: convergente differentiatie (©Uitgeverij Pica, Huizen)

Deze vorm van differentiatie die de leerkracht in de klas kan inzetten, kun je ook vertalen naar de schoolleider. Dat houdt in dat de schoolleider zich bemoeit met het handelen op de

werkvloer en dus schoolbrede afspraken maakt rondom het vormgeven van de leeslessen. Waar leerlingen in de klas soms iets anders nodig hebben om hetzelfde doel te bereiken, geldt dat ook in een schoolteam: heb als schoolleider oog voor het individu en bied een leerkracht iets extra's als dat bijdraagt aan het bereiken van de gezamenlijke teamdoelen. In figuur 2 wordt dit in een voorbeeld toegelicht.

Leerkrachten zijn ook lerende. Als je dat als schoolleider voor ogen houdt, is het een heel logische redenering om uit te gaan van teambrede doelen ten behoeve van het leren van leerlingen en daarnaast continu blijft kijken naar wat leerkrachten nodig hebben om te kunnen handelen binnen het gestelde minimum kwaliteitskader.

PRIORITEIT VOOR LEZEN

Het is een veelgehoord statement op scholen: 'Iemand die op school komt vertellen over leesonderwijs wenst meer tijd en aandacht voor het leren lezen, iemand die komt voor het verbeteren van het rekenonderwijs of aandacht voor creatieve vakken geeft aan dat daar de focus op moet komen te liggen. Maar we moeten al zo veel!' Er liggen veel taken op het bordje van de school en het lijkt soms onmogelijk om bezig te zijn met gewoon goed lesgeven. Juist de schoolleider kan veel betekenen voor leerkrachten als het gaat om prioriteren. Niet alles wat lijkt te moeten, moet ook echt. Houd als schoolleider onnodige zaken weg bij je team en besteed niet te veel aandacht aan alles wat voorbij komt (Kuiper, 2020). Maak keuzes die passen bij de visie van de school en voel je als schoolleider in de eerste plaats verantwoordelijk voor het leren van leerlingen en het verwerven van een stevige basis. Want houd voor ogen dat wát leerlingen ook gaan doen en welke toekomstige ambities zij ook hebben, goed leren lezen altijd noodzakelijk is. Zonder deze vaardigheid kun je de boeken tijdens je studie niet goed lezen of heb je moeite om de teksten over het leren koken te doorgronden. Juist door het leren lezen te prioriteren draag je bij aan een eerlijke kans voor elke leerling. Want wie wil nu dat die ene leerling ►

Convergent differentiëren in de klas	Convergent differentiëren in het schoolteam
<p>Groepsbrede interventies:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Elke dag een effectieve leesles <ul style="list-style-type: none"> • start met helder doel • duidelijke instructie • herhaald lezen • veel inoefening • feedback geven • praten over de tekst • Elke dag tien minuten automatiseren • Elke dag stillezen • Drie keer per week duo-lezen <p>Intensivering voor risicolezers:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dagelijks verlengde instructie • Twee keer per week lezen met tutor • Pre-teachen van nieuwe letter (gr. 3) • Pre-teachen van gezamenlijke leesteksten (gr. 4 t/m 8) 	<p>Teambrede interventies:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gezamenlijk lezen van het boek 'The Reading Mind' (Willingham, 2017) en 'Technisch lezen in een doorlopende lijn' (Eskes, 2020) • Drie teambrede scholingsmomenten • Elke leerkracht een klassenbezoek • Afstemming bereiken in: <ul style="list-style-type: none"> • opbrengstdoelen op school • minimale lestijd voor lezen • heldere lesdoelen • instructieafspraken • het omgaan met risicolezers <p>Intensivering voor teamleden:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Een extra klassenbezoek • Extra feedback op de leeslessen • Laten kijken bij een collega in de klas • Samen een les voorbereiden • Vormen van co-teaching

Figuur 2. Voorbeeld van differentiatie in de klas en in het schoolteam

waar thuis veel aandacht is voor taal of waar de ouders bijlessen betalen wel kan toewerken naar de opleiding van zijn of haar dromen, terwijl een andere leerling door een onvoldoende taalbasis hier niet voor in aanmerking komt. Op dit moment is dit wel de realiteit: leerlingen waarvan we lagere verwachtingen hebben of leerlingen van ouders met een lager opleidingsniveau, krijgen dikwijls een lager schooladvies (Denissen, 2017).

Het gaat niet enkel om zo hoog mogelijk uitstromen, maar we moeten het beste uit elke leerling halen en in elk geval verantwoordelijkheid dragen voor een geletterde toekomst voor elk kind. De grootste misvatting is namelijk dat goed kunnen lezen minder noodzakelijk is voor leerlingen die een praktische opleiding gaan volgen. Iedereen moet voor school, werk en sociaal succes kunnen lezen en iedereen kan ook leren lezen (Slavin, 2021; Vernooy, 2017; Willingham, 2017).

AAN DE SLAG

Waar begin je nu als schoolleider en welke tips kunnen helpen om het leesonderwijs op school te verbeteren? Allereerst is een gezamenlijke visie van belang (Lathan, jaartal onbekend, Naaijken & Bootsma, 2018). Zorg dat iedereen zich ervan bewust is dat leren lezen pure noodzaak is en dat deze vaardigheid enkel verworven kan worden door te leren van een goed rolmodel. Stel vervolgens een gezamenlijke missie vast: waar wil je met elkaar als team naartoe? Maak daarna een plan van aanpak en stel teamdoelen op (Lathan, jaartal onbekend). Te denken valt aan interventies die bijdragen aan

het schoolbreed verbeteren van het leesonderwijs. De Onderwijsinspectie heeft opgeroepen om het onderwijs te baseren op beproefde aanpakken (Inspectie van het Onderwijs, 2021). Scholing en het samen lezen van literatuur kan hier deel van uitmaken, zodat de rugzak van elke leerkracht wordt gevuld met kennis over effectief leesonderwijs. Vanuit die gezamenlijke kennisbasis kan worden toegewerkt naar een

HET IS BELANGRIJK OM AMBITIEUZE OPBRENGST- DOELEN VAST TE STELLEN

schoolbreed leesbeleid. Stem af hoe dit er uitziet in de onderbouw, midden- en bovenbouw. Hoeveel tijd gaat er naartoe, worden er methodes ingezet of niet, hoe zien instructies eruit en welke effectieve gereedschappen zouden zichtbaar moeten zijn als je een doorsnee leesles bekijkt? Bespreek ook hoe leerlingen worden gemonitord, hoe er met risicolezers wordt omgegaan en hoe leerlingen elk jaar worden overgedragen aan de volgende collega die het onderwijsstokje overneemt (Eskes, 2020).

Wanneer een schoolleider samen met het team een dergelijke kwaliteitsimpuls aan het leesonderwijs geeft, is het ook belangrijk om tot slot ambitieuze opbrengstdoelen vast te stellen. Waar streef je met elkaar naar? Inhoudelijke verbeteringen

TIEN TIPS VOOR DE SCHOOLLEIDER

1. Stel een schoolbrede standaard vast op pedagogisch, didactisch en vakinhoudelijk vlak.
2. Sta ergens voor: formuleer met je team een duidelijke visie en missie rondom leesonderwijs.
3. Zie het schoolteam als een lerende organisatie en pas convergente differentiatie toe.
4. Stel teamdoelen die bijdragen aan (het vergroten van) de professionele schoolstandaard.
5. Stel ambitieuze opbrengstdoelen op: welk leesniveau streven jullie na voor elke leerling?
6. Neem geregeld een kijkje in de groepen om de doorlopende lijn en instructiekwiteit te monitoren.
7. Zorg dat je zelf op de hoogte bent én blijft van cruciale factoren rondom succesvol leren lezen.
8. Wees als schoolleider betrokken bij het analyseren van leerlingresultaten: stuur mee op kwaliteit.
9. Help teamleden die wat extra's nodig hebben om tot het verbeteren van effectief leesonderwijs in de klas te komen.
10. Geef het lezen prioriteit en realiseer je als schoolleider dat dit de sleutel is tot succes voor leerlingen.

zouden altijd moeten leiden tot opbrengstverbeteringen. En niet omdat onderwijs alleen maar gaat over leerresultaten, want natuurlijk is onderwijs meer dan dat. Maar wél omdat onderwijs gaat over eerlijke kansen op een geletterde toekomst. Daarmee geef je leerlingen een sleutel tot succes (Eskes, 2020). Daar als schoolleider aan kunnen bijdragen, is iets bijzonders. Iets dat daarom ook alle prioriteit verdient. Een goede schoolleider staat dan ook aan het roer van het leesonderwijs: op naar een geletterde generatie! BSM

Marita Eskes werkt als senior adviseur taal/lezen en didactisch handelen. Hiervoor was zij werkzaam in het basisonderwijs als leerkracht, remedial teacher en leescoördinator. Tijdens haar werk begeleidt zij scholen bij het verbeteren van de leeslessen en helpt zij scholen om kennis uit de wetenschap te vertalen naar de praktijk.

HET BESTE ONDERWIJSBOEK 2020

Marita is auteur van het in 2020 verschenen boek Technisch lezen in een doorlopende lijn: een praktisch handboek voor de basisschool (Uitgeverij Pica). Twitter: @maritaeskes.

LITERATUUR

- Denissen, E. (2017). Dealing responsibly with differences. Socio-cultural backgrounds and differentiation in education. Geraadpleegd op 2 april 2021 via <https://scholarlypublications.universiteit leiden.nl/access/item%3A2953124/view>.
- Eskes, M. (2020). Technisch lezen in een doorlopende lijn: een praktisch handboek voor de basisschool. Huizen: Uitgeverij Pica.
- Inspectie van het Onderwijs (2020). De Staat van het Onderwijs 2020. Geraadpleegd op 2 april 2021 via <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2020/04/22/staat-van-het-onderwijs-2020>.
- Inspectie van het Onderwijs (2021). De Staat van het Onderwijs 2021. Geraadpleegd op 20 april 2021 via <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2021/04/14/de-staat-van-het-onderwijs-2021>.
- Kuiper, R. (2020, 27 november). Goed onderwijs zet juist niet het kind centraal, maar de leraar. Volkskrant. Geraadpleegd via <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/goed-onderwijs-zet-juist-niet-het-kind-centraal-maar-de-leraar~bf71a121/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>
- Lathan, J. (jaartal onbekend). 10 Traits of Successful School Leaders. Geraadpleegd op 2 april 2021 via <https://onlinedegrees.sandiego.edu/effective-educational-leadership/>.
- Meester, E. & Bosman, A. (2019). Maak van je klas een taalgemeenschap. Geraadpleegd op 2 april 2021 via <https://didactiefonline.nl/artikel/maak-van-je-klas-een-taalgemeenschap>.
- Naaijken, E. & Bootsma, M. (2018). En wat als we nu weer eens gewoon gingen lesgeven? Huizen: Uitgeverij Pica.
- Schmeier, M. (2020). Effectief omgaan met verschillen in de klas. Geraadpleegd op 11 april 2021 via <https://excel.thomasmore.be/2020/11/effectief-omgaan-met-verschillen-in-de-les/>.
- Slavin, R. (2021). Message From NorthBay: All Students Can Learn to Read. Geraadpleegd op 11 april 2021 via <https://robertslavinsblog.wordpress.com/2021/04/08/message-from-northbay-all-students-can-learn-to-read/>.
- Vernooy, K. (2017). In principe kan elk kind leren lezen. Balans Magazine, 4, 12-15.
- Willingham, D. T. (2017). The reading mind: A cognitive approach to understanding how the mind reads. New York: John Wiley & Sons.